

Аліна Пестушко

викладач,
Відокремлений структурний підрозділ «Херсонський політехнічний
фаховий коледж Державного університету «Одеська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-7240-4392>
apestushko@gmail.com

ТИПОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛОГІЧНОЇ СЕГМЕНТАЦІЇ РЕЧЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація: Пропонована стаття присвячена порівняльному дослідженню засобів вираження логічної сегментації в англійській мові та українській мові. Тема статті обумовлена тим, що вивчення функціональної перспективи речення на сьогодні є найважливішим етапом у формуванні комунікативно-функціональної граматики будь-якої мови. У статті проаналізовані загальні теоретичні засади поняття «сегментація». Охарактеризовано основні особливості сегментації речення в лінгвістиці. У ході роботи висвітлено основні етапи наукової думки в галузі порівняльного мовознавства, розглянуто такі поняття як «сегментація», «логічна сегментація», а також проаналізовано принципи логічної сегментації речень в аналізованих мовах. Проведено системний аналіз наявних даних з проблеми сегментації. Виділено й проаналізовано засоби вираження сегментації в мовах. З'ясовано, комплекс головних розбіжностей сегментації речень в українській та англійській мові. Встановлено комплексний аналіз педагогічного, психологічного і лінгвістичного знання з проблеми дослідження. Виявлено механізм сегментації, який є одним із спеціальних механізмів,

що забезпечують всі аспекти комунікації. Проаналізовано й описано реальні зв'язки у реченні. Виділено, узагальнено й систематизовано знань з питань особливостей сегментації англійського тексту. Проведений зіставно-типологічний опис двох мов з даної проблеми. Виходячи з даних теорій, виділено основні проблеми сегментації речення в англійській мові. На основі порівняння з англійською мовою детально виділені і описані в порівняльному плані синтаксичні, граматичні та лексичні способи виділення теми і реми. В ході роботи виявлено універсальне в механізмах сегментації висловлювання в англійській і українській мовах, а також визначені ті області, які вибірково притаманні або англійській мові, або українській мові. У статті розглянуто явище сегментації в різних аспектах: історія розвитку структур як експресивних одиниць літературної мови, проаналізовано різновиди сегментації.

Ключові слова: синтаксис, речення, парцеляція, тема, рема, розчленування, сегментна конструкція

Alina Pestushko

Lecturer,
Separate Structural Subdivision Kherson Polytechnic Professional
College of Odessa Polytechnic State University
<https://orcid.org/0000-0002-7240-4392>
apestushko@gmail.com

TYOLOGICAL CHARACTERISTICS OF LOGICAL SEGMENTATION OF SENTENCES OF UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

Summary: The proposed article is devoted to the comparative study of the means of expression of the logical segmentation in English and Ukrainian. The topic of the article is determined by the fact that the study of functional perspective of a sentence is now the most important stage in the formation of communicative and functional grammar of any language. The article analyzes the general theoretic foundations of the notion of "segmentation". The main features of sentence segmentation in linguistics are characterized. In the course of the work main stages of scientific thought in the field of comparative linguistics are reflected, such concepts as "segmentation", "logical segmentation" are studied, and principles of the logical segmentation of sentences in the languages under consideration are analysed. A systematic analysis of the available data on the problem of segmentation is performed. The means of segmentation expression in the languages are identified and analyzed. It has been revealed that the complex of the main differences in the segmentation of sentences in Ukrainian and English languages. The complex analysis of pedagogical, psychological and linguistic knowledge of the research problem has been established. The mechanism of segmentation,

which is one of the special mechanisms providing all aspects of communication, has been revealed. Real links in a sentence are analysed and described. The knowledge on the peculiarities of segmentation of the English-language text has been identified, summarized and systematized. A comparative-typological description of the two languages on the problem has been carried out. Based on these theories, the main problems of sentence segmentation in English are highlighted. Based on the comparison with the English language, the syntactic, grammatical and lexical ways of separating the topic and the rheme are highlighted and described in detail in a comparative perspective. In the course of the study, the universal mechanisms of sentence segmentation in English and Ukrainian are revealed, as well as the areas that are selective in either English or Ukrainian. The article considers the phenomenon of segmentation in different aspects: the history of the development of structures as expressive units of literary language, the types of segmentation are analyzed.

Key words: syntax, sentence, parcelling, theme, rhyme, dismemberment, segmental construction

1. Вступ

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується підвищеним інтересом до порівняльного вивчення мов. Це пояснюється рядом причин, в тому числі: контактністю, що виникає як наслідок світоглядного, культурного та соціального зближення народів; необхідності врахування особливостей рідної мови в методиці викладання нерідної мови; прагненням поліпшити викладання, практику перекладу.

Дана робота присвячена аналізу сегментації розповідного речення і виконана в рамках синхронного зіставно-типологічного дослідження

в двох генетично неспоріднених мовах: англійській і українській. Розробка цієї проблеми на матеріалі зіставлення синтаксисів англійської та української мов ще потребує дослідження.

Актуальність цієї роботи обумовлюється тим, що вивчення функціональної перспективи речення на сьогодні є найважливішим етапом у формуванні комунікативно-функціональної граматики будь-якої мови, складання якої продиктовано потребами комунікантів в адекватному володінні мовою, а не тільки аналізі абстрактних прикладів, як пропонують традиційні граматики. Актуальність роботи також визначається недостатньою вивченістю проблеми сегментації речення

в англійській мові і необхідністю подальшого дослідження цієї проблеми в загальнотеоретичному плані.

Сегментація як один з найбільш важливих членувань речень була і залишається предметом пильної уваги дослідників. Це явище вивчалось на матеріалі різних мов і текстів різної фоно-стилістичної приналежності. Однак сегментація тексту в англійській мові займає дуже скромне місце у дослідженнях, присвячених проблемам сегментації, що й обумовило тему нашої роботи. Узагальнення і систематизація знань з питань особливостей сегментації англійського тексту необхідні для теорії мови, а також таких практичних цілей, як навчання читання англійської мови, розвиток навичок їх інтерпретації та розробка алгоритму автоматичного синтезу і розпізнавання мови.

Актуальність роботи полягає в тому, що дослідження є першим комплексним досвідом зіставно-типологічного аналізу логічної сегментації розповідного речення в англійській та українській мовах.

2. Аналіз дослідження

В останні роки синтаксис стає найважливішою складовою частиною теоретичного курсу граматики, через те, що більшість явищ синтаксису може бути описано всебічно, якщо в якості відправної точки розгляду синтаксичних структур прийняти нетрадиційне членування на підмет і присудок, а членування на рему і тему. Це означає знаходження функціональної перспективи речення, розподіл елементів висловлювання за важливістю подачі інформації. Таке членування речення являє собою членування на вищому рівні, в порівнянні з синтаксичним рівнем, через те, що воно ґрунтується головним чином на смислових зв'язках або відносинах між частинами речення. Механізм сегментації є одним зі спеціальних механізмів, що забезпечують всі аспекти комунікації. Одиниця, найбільш пристосована і призначена для комунікації, є речення. Включаючись в мовну послідовність, в текст, речення зазнає певних формальних і семантичних змін, набуває відповідну комунікативну семантику.

Вивчення і опис реальних зв'язків у реченні означає виявлення, вивчення і опис способів сегментації речення. Сегментація речень являє собою інтерес в порівняльному плані. В останні десятиліття проблема одиниць сегментації знову знайшла актуальність. У роботах вчених спостерігається розуміння необхідності їх суворої диференціації та вироблення єдиного підходу до визначення одиниці. Дослідники одностайні в тому, що одиниці, на відміну від сегментних одиниць, ієрархічні, однак є на сьогодні моделі, які розрізняються кількістю рівнів ієрархії.

Метою дослідження є виявлення особливостей логічної сегментації англійського й українського мовного тексту, а також полягає в тому, щоб на основі зіставно-типологічного аналізу виявити подібності та відмінності сегментації організації висловлювання в англійській та українській мовах.

3. Виклад основного матеріалу

Під «сегментацією» в лінгвістиці розуміють лінійне членування мовленнєвого потоку на складові відрізки. [5] В залежності від рівня мови розрізняють смислове, актуальне, просодичне, синтаксичне членування і т.д., які поділяють мову (текст) на відповідні одиниці. Сегментація в мовознавстві, лінійне членування мовного потоку (тексту) на складові відрізки – сегменти, співвідносні з певними одиницями мови: значущими – реченнями, словами, морфемами (синтаксичними, морфологічними) або незначними – силабема, фонемами (фонетичними). У тому ж сенсі говорять про подвійне лінгвістичне членування (термін А. Мартіні) (Буніятова, 2001, с. 74)

Сегментація – процедура синтагматична, що передуює визначенню парадигматичних одиниць, які встановлюються шляхом порівняння сегментів. Одиниці, називаються сегментними, протиставляються суперсегментним одиницям мови (Загнітко, 2000, с. 144)

Як відзначають багато дослідників (Н. С. Валгіна, Г. Н. Акімова, А. С. Попов та ін.), поширеність розчленованих і сегментованих синтаксичних конструкцій – одна з особливостей сучасного синтаксису. Виникнення цього явища обумовлено

впливом усного мовлення на письмове. Синтаксис із системою стійких зв'язків і відносин, з постійними кордонами речення останнім часом змінюється. Існуючи паралельно і частково приходячи на зміну такому синтаксису, все більш активізується і захоплює позиції в літературі синтаксис актуалізований – із розчленованим граматичним складом реченням, із висунанням семантично значущих компонентів реченням в актуальні позиції, із порушенням синтагматичних ланцюжків, з тяжінням до аналітичного типу вираження граматичних значень (Вихованець, 1993, с.23). Сегментація – членування речення в контексті на вихідну частину повідомлення – тему (дане) і на те, що стверджується про неї – рему (нове). Будь-який член (або члени) речення та відповідно до контексту або ситуацією може виступати як тема або реми.

Компоненти сегментації речення розпізнаються: (Загнітко, 2000, с. 145) за інтонацією (характер наголосу, паузація); за позицією (зазвичай тема поміщається на початку фрази, рема – в кінці); за виділено – обмежувальними прислівниками («саме», «тільки»); за ремовидільними конструкціями; за контекстом (Вихованець, 1993, с. 56)

Прямий порядок проходження тема – рема переважає і іменується прогресивним, об'єктивним, не емфатичним. Зворотний порядок рема – тема називається регресивним, суб'єктивним, емфатична, хоча останній не завжди зумовлений цілями емфазі. Початкове положення підлягає – реми в мовах з фіксованим словопорядком (напр., Англ. «*Suddenly the telephone rang at the end of the corridor*») (Кондратенко, 2004, с. 318). В основу сегментації спочатку було покладено уявлення про смислову залежність / незалежність речення в складі складних речень; пізніше воно було замінене поняттям граматичної залежності / незалежності частин складних речень.

Сегментація речень в українській мові є одним з механізмів побудови тексту. Це свого роду ядро, навколо якого і складається вся семантика тексту. Саме в тексті максимальна одиниця мови – речення – стає мінімальною одиницею мови – висловлюванням. Відповідно, при дослідженні україномовного тексту особливого значення набувають питання забезпечення успішної

комунікації, однозначного тлумачення одиниць і змісту тексту, що обумовлює необхідність вивчення і опановування інструментом актуального членування речення. Текст, будучи основною комунікативною макроодиницею, повинен володіти зв'язністю, як формальною, так і смисловою, і відповідати певним законам побудови (Вихованець, 1993, с. 75)

В аналізі комунікативної структури речення в українській мові виділяють три рівні: синтаксичний (рівень граматичної будови речення) – передбачає формально синтаксичний розбір по членах речення, перш за все виділення граматичного підмета і граматичного присудка; логіко-граматичний (рівень смислової будови речення) – дозволяє визначити вираз суб'єкта і предиката судження; логіко-комунікативний (рівень організації висловлювання) – визначає актуальну структуру висловлювання (Загнітко, 2000, с. 146)

Аналіз фрагментів текстів української мови проводився на підставі двоетапного підходу до сприйняття письмового тексту, що виділяє механізм власне читання і механізм інтерпретації. На етапі читання провідну роль відіграють лінійні відносини між суміжними словами, сегментами і реченнями. На етапі інтерпретації читачем проводиться аналіз синтаксичної, семантичної і прагматичної структури прочитаного тексту. Це дозволило нам виділити два види сегментації мовного ланцюга. Лінійна сегментація полягає у визначенні меж між суміжними сегментами тексту (лінійні відносини) при читанні.

Сегментація включення полягає у визначенні відношення включення менших одиниць у більші (структурні відносини) при інтерпретації. Кожен з цих двох видів сегментації може бути поділений на три типи: нормативну, фіктивну і множинну сегментацію.

При нормативній сегментації як читання, так і інтерпретація прочитаного протікають без збоїв. Текст сегментується читачем по нормативній моделі внаслідок сукупності мовних маркерів, що дозволяють декодувати його структуру і семантику одиниць. До лексичних маркерів зараховуємо конектори, до граматичних маркерів відносимо засоби анафорізації. Сигналом до розриву між сегментами в їх лінійній послідовності визнається

ся синтаксична і семантична незв'язність суміжних елементів (Буніятова, 2001, с. 77)

Аналіз сегментації речень, ускладнених вторинно предикативними структурами в англійській мові, в цьому розділі буде проводитися на прикладі семантично ускладнених речень. При цьому доцільно розглянути роль подібних ускладнень конструкцій в організації сегментації семантично ускладнених речень на матеріалі різних функціональних стилів сучасної англійської мови (зокрема, наукового стилю і стилю художньої літератури), оскільки в кожному з них є специфічні риси (Кондратенко, 2004, с. 318)

Слід зазначити, що інфінітивні конструкції є одним з частотних способів оформлення вторинної предикативності в англійській мові. Ускладнюючи первісну синтаксичну структуру, дані конструкції роблять інформаційну структуру висловлювання щільною і в комунікативному плані виступають у висловленні носіями додаткової теми або реми. Один суб'єкт (рема або тема) має чітке граматичне оформлення і представлений у вигляді присудка. Інший суб'єкт має імпліцитну форму, будучи ув'язненим урізноманітних вторинно предикативних структурах і надаючи додаткову інформацію про тему або рему висловлювання (Буніятова, 2001, с. 75)

Що стосується наукового стилю, то він передбачає чітко позначену авторську позицію, націлену на пояснення причин і мотивів використання ним в процесі дослідження того чи іншого кроку. Ось чому в подібних випадках нерідко вживаються інфінітиви англійських дієслів, що вводять таку інформацію (*to consult, to complete, to return to, to summarize, to implement, to explain* і ін.). У цьому випадку інфінітив виступає носієм нової інформації, в той час, як залежні від нього компоненти відомі з контексту: *to analyse (P) this phenomenon (T)* (Кондратенко, 2004, с. 318). Слід, однак, відзначити, що всю інфінітивну конструкцію буде відрізняти нижчий комунікативний динамізм в порівнянні з подальшою головною частиною речення. Тим самим найчастіше інфінітив в початковій позиції у різних стилях англійської мови бере на себе тематичну функцію.

Аналіз сегментації інфінітива мети як різновиду структури дає можливість зробити важливий висновок про залежність сегментації

інформаційних компонентів англійського висловлювання від їх положення в висловлюванні, а також від обраного функціонального стилю. Розглянемо особливості суб'єктної інфінітивної конструкції (складний підмет) у світлі актуального членування (Вихованець, 1993, с. 87)

Через те що англійське дієслово в пасивному стані виступає темою висловлювання, що несе другорядну за вагомістю інформацію, в українській мові в схожій за інформативною значущістю структури предикативність може бути згорнута до українського іменника з виразною дієслівною природою (наприклад, за прогнозами) або повністю прихована (можливо, ймовірно) (Кондратенко, 2004, с. 319).

Переходячи до розгляду актуального членування об'єктної інфінітивної конструкції в ролі вторинно предикативної структури, відзначимо, що в подібних реченнях ущільнення інформації у вигляді об'єднання предикативних структур здійснюється навколо доповнення: Для англійської мови характерне використання конструкцій з неособовими формами дієслова в якості компонентів, що поширюють конструкцію з особистими формами. Практично всі граматичні засоби предикативного виділення реми в рамках англійського висловлювання, а саме зворот *there is / are, it is.who*, сполучники, які не мають аналогічного вираження, кореляція їх багато в чому здійснюється шляхом перефразування і вживання ряду підсилювальних слів. Заперечення, як ефективний засіб виділення реми, використовується як в українській, так і в англійській мові (Кондратенко, 2004, с. 318).

Для виділення компонентів сегментації речення англійська і українська мови використовують цілий спектр різноманітних синтаксичних, лексико-граматичних і лексичних способів позначення найбільш і найменш значущою для мовця інформації. При цьому, як правило, ці засоби використовуються не окремо, а спільно, в комбінації. Розглядати дію всіх засобів вираження сегментації речення необхідно у взаємозв'язку і з урахуванням контексту. У складі контексту речення в будь-якій мові розкриває одночасно два комунікативних завдання: загальне, опосередковане контекстом, і визначальне відношення змісту даного речення в цілому до змісту попереднього,

й безпосереднє, що визначає і організує лексико-граматичний склад даного речення, його цільову спрямованість в умовах щодо самостійного вживання. Розташування теми на початку речення, що пояснюється загальною стратегією дискурсу, характерно обом досліджуваним мовам.

4. Висновки

Англійська і українська мови використовують різні засоби вираження сегментації речення, а саме синтаксичні та граматичні конструкції. Лексичні маркери досить широко представлені в обох досліджуваних мовах. Однак зазначимо, що, проаналізувавши наявний матеріал з точки зору відповідності та відмінності всіх груп способів предикативного і номінативного виділення в рамках одного висловлювання зокрема і тексту в цілому, можемо узагальнити і позначити основні моменти. Характерною рисою англійської та української мов є той факт, що обидві мови належать мовам з фіксованим порядком проходження граматичних членів. Відмінною ж рисою є те, що в англійській мові на першому місці стоїть підмет, а на другому присудок, в українській же мові присудок, як правило, займає постпозицію в реченні, тобто підмет і всі другорядні члени знаходяться перед присудком. Це своєю чергою веде до специфічної моделі розташування компонентів сегментації, а саме утворення рамкової теми, внаслідок чого рема розташовується безпосередньо перед присудком,

Література:

1. Буніятова І. Р. Сучасний стан синтаксичної теорії речення та його витоки. *Вісник КНЛУ. Сер. Філологія*. 2001. Т. 4. №1. С. 74–84.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
3. Загнітко А.П. Комунікативно-естетичні перетворення українського речення в художньому стилі (Поліфуркація, парцеляція, сегментація, відкриті і закриті речення). *Лінгвістичні студії: зб. наук. пр. укл.*: А.П. Загнітко. Донецьк: ДонДУ, 2000. Вип. 6. С. 142–148.
4. Кондратенко Н.В. Дискурсивність текстової фрагментації як вияв категорії дискретності. *Вісник Львів. ун-ту. Серія філологічна*. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2004. Вип. 34. Ч. 1. С. 318–322.
5. Carnie A. *The Syntax of Verb Initial Languages*. New York: Oxford Univ. Press, 2009, 256 p.

References:

1. Buniatova I. R. (2001) Suchasnyi stan syntaksychnoi teorii rechennia ta yoho vytoky. [The current state of syntactic sentence theory and its origins]. *Visnyk KNLU. Ser. Filolohiia*, T. 4, Vol 1, pp.74-84. (in Ukrainian)
2. Vykhovanets I. R. (1993) Hramatyka ukrainskoi movy. [Grammar of the Ukrainian language]. *Syntaksys*. Kyiv: Lybid. (in Ukrainian).
3. Zahnitko A.P. (2000) Komunikatyvno-estetychni pepetvopennia ukpainskoho pechennia v xudozhnomu styli (Bi- i polifupkatsiia, paptseliatsiia, sehmentatsiia, vidkpyti i zakpyti pechennia). [Communicative and aesthetic transformations of Ukrainian baking in the artistic style (Polyfusion, pancelation, segmentation, open and closed sentences)] *Linhvistychni studii: zb. nauk. pp. ukl.* Donetsk: DonDU, Vol. 6, pp. 142–148. (in Ukrainian).
4. Kondpatenko N.V. (2004) Dyskursyvniist tekstovoi fpahmentatsii yak vyiv katehopii dyskretnosti. [Discursiveness of textual fragmentation as a manifestation of the category of discreteness]. *Visnyk Lviv. un-tu. Seriia filolohichna*. Lviv: Lviv. National University named after. Ivan Fpanko, vol. 34, Ch. 1, pp. 318–322. (in Ukrainian)
5. Carnie A. (2009) *The Syntax of Verb Initial Languages*. New York: Oxford Univ. Press.